

КОГНІТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ

Светлічна А. А.

Запорізький національний університет

У статті досліджено когнітивну організацію англійськомовних митних документів. Установлено специфіку пропозиційних схем фрейму «Транспортування», які застосовують для аранжування інформації в момент створення англійськомовної митної документації.

Ключові слова: англійськомовний митний документ, фрейм «Транспортування», пропозиційні схеми, аранжування інформаційного простору.

Svetlichna A. A. Cognitive organization of English Customs documents. In the article is examined the cognitive organization of English Customs documents. It is established the specificity of propositional schemas of the frame «Transportation», which are used for arranging information in time of creating English Customs documents.

Ключевые слова: англійськомовний митний документ, фрейм «Транспортування», пропозиційні схеми, аранжування інформаційного простору.

Svietlichna A. A. Cognitive organization of English Customs documents. The article highlights cognitive organization of English Customs documents. The object of this research is the complex of English Customs documents (Customs Declaration, Cargo Declaration, Certificate of Origin, Phytosanitary Certificate, Certificate of Quality, Weight List, ATA Carnet, Invoice, Proforma-Invoice). English Customs documents were not the object of complex research in linguistics before now, and this caused the actuality of this paper. The subject of this study is cognitive parameters of English Customs documentation. The aim of this study was to reveal the specificity of propositional schemas of the frame "Transportation" which are used for arranging information in time of creating English Customs documents. It was pointed out that structuring information in time of forming English Customs documents carried out within the frame «Transportation» by using thing, identification, possession and action propositional schemas. These schemas are combined in different configurations depending on the compositional peculiarities of a certain kind of English Customs document. The schemas of the possession frame are used for arranging information in time of forming Customs Declarations and Cargo Declarations. Comparison schemas are not typical for this complex of texts at all. The main points and conclusions of this study can be a certain contribution to cognitive linguistics. The obtained results can be used for creating some educational and methodical manuals concerning the specifics of writing English Customs documents; in scientific work of students, masters and postgraduates. The possibilities of further scientific research of English Customs documentation complex are seen in the study of these documents in diachronic vision.

Key words: English Customs document, the frame "Transportation, propositional schemas, the arrangement of information space.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливий інтерес для науковців становить дослідження інформаційних систем, що стоять за мовними знаками, а також процедур обробки інформації, що відбуваються в мисленні людини в кожний конкретний момент комунікації (Н. Д. Арутюнова [1], М. М. Болдирев [2], С. А. Жаботинська [3, 4], М. Мінський [6], Ч. Філмор [7], R. W. Langacker [8]).

У процесі будь-якої комунікації використовуються знання про світ, що накопичені людиною за певний період життя. Цей інформаційний пласт – рухлива структура, що постійно поповнюється та оновлюється. Так, обсяг знань у сфері ділової комунікації являє собою конструкцію, що зберігається в пам'яті ділової людини. Це ментальна «картинка», яка є результатом відбиття у свідомості особистості «типового» фрагмента реального світу, інваріантом певної ділянки картини світу [5, 179]. Усі ці знання можуть бути представлені за допомогою ментальних схем, системи фреймів та концептів, типових для ділового дискурсивного простору.

Актуальність цієї розвідки зумовлено необхідністю вивчення когнітивної організації англійськомовних документів, що досі залишалось поза зоною лінгвістичних досліджень.

Об'єкт дослідження – сучасні англійськомовні митні документи. **Предмет** дослідження – когнітивна організація текстів англійськомовних митних документів.

Матеріал дослідження – Customs Declaration, Cargo Declarations, ATA Carnet, Certificate of Origin, Phytosanitary Certificate, Certificate of Quality, Weight List, Invoice, Proforma-Invoice.

Формулювання мети і завдань статті. **Мета** дослідження – установити специфіку мережної моделі фрейму «Транспортування», яку використовують для аранжування інформації в момент активації знань людини в процесі створення англійськомовної митної документації. Мета передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) опис пропозиційних схем фрейму «Транспортування»;
- 2) з'ясування особливостей конфігурацій пропозиційних схем, які застосовуються для структури-

зації інформаційного простору кожного окремого виду англійськомовного митного документа.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із С. А. Жаботинською, фрейми формуються пропозиційними схемами, а тип схеми визначається його належністю до конкретного фрейму [4, 360]. Репрезентація інформації для формування англійськомовних митних документів (далі АМ документи) відбувається в результаті поєднання предметного, акціонального, посесивного та ідентифікаційного фреймів.

Предметний фрейм включає набір пропозицій, де ознака поєднується з предметом імпліцитною зв'язкою *є/існує (is/exist)*. Для формування митного документа **Customs Declaration** предметні пропозиційні схеми мають декілька варіантів. Розглянемо їх детальніше:

• **Квантитативна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є СТІЛЬКИ – кількість»:

ХТОСЬ (*Number of family members*) є СТІЛЬКИ (2, 3, 4 особи);

ЩОСЬ (*Number of accompanied baggage*) є СТІЛЬКИ (вага/PKG).

• **Темпоральна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТОДІ – час»:

ЩОСЬ (*Entry date*) є ТОДІ (час в'їзду в країну).

• **Локативна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТАМ»:

ЩОСЬ (*address in Japan*) є ТАМ (адреса проживання).

• **Кваліфікативна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТАКЕ – якість»:

ЩОСЬ (*purpose of trip*) є ТАКЕ (*official/business*).

Формування **ідентифікаційного фрейму** забезпечують такі пропозиційні схеми:

• **Схема персоніфікації** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – класифікатор»;

ЩОСЬ (*Family name*) є ЩОСЬ (прізвище).

• **Схема специфікації** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – специфікатор»;

ЩОСЬ (*Nationality*) є ЩОСЬ (національність особи).

Виокремлення **акціонального фрейму** відбувається «на основі пропозицій, що включають предмет-агента та акт, призначений для виконання» [4, 360]. Структурування інформаційного простору для формування англійськомовних митних декларацій відбувається з додаванням таких акціональних схем:

• **Схема стану/процесу** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – агент діє»:

ХТОСЬ (*I/We*) – агент діє (*am/are bringing*).

• **Схема каузативу** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – каузатор робить ЩОСЬ – фактив»:

ХТОСЬ (*I*) – агент діє (*have read information on the reverse side and have made the truthful declaration*).

Фіксуються випадки розширення пропозицій акціонального фрейму за рахунок **діє/робить якщо, незважаючи на** – передумови (умови, поступки): *If you have answered yes, please declare the aggregate amount in USD* [Mexico Declaration]; *If the consignment consist of more than one UN Number in a single shipping container, segregation checks will need to be done before acceptance* [Cargo

Declaration]; «темпоральних слотів» [4, 361]: *Number of days you are staying in Mexico* _____ [Mexico Declaration].

Для моделювання інформаційного простору в момент формування англійськомовних митних декларацій відмінною стає наявність пропозицій посесивного фрейму:

• **Схема власності** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – власник має ХТОСЬ/ЩОСЬ – власність»:

ХТОСЬ (*You*) – власник має ЩОСЬ (*have any unaccompanied article*) – власність.

Предметні, ідентифікаційні, акціональні та посесивні пропозиційні схеми поєднуються в різні конфігурації, специфіка яких варіюється залежно від особливостей структури конкретної митної декларації (пасажирської або вантажної).

Типовою для структуризації інформації вступних частин текстів **Customs Declaration** та **Cargo Declaration** стає переважна кількість предметних та ідентифікаційних схем, які забезпечують виклад загальних інформативних даних про персону/вантаж. Для репрезентації інформації в інструктивних сегментах цих документів найбільш характерними стають акціональні пропозиційні схеми.

Модифікація пропозиційних схем в основних частинах текстів таких митних документів відрізняється. Для **Customs Declaration** – це конфігурація предметних, посесивних та акціональних схем, а для **Cargo Declaration** – предметних та ідентифікаційних пропозиційних схем.

Аранжування інформації під час створення англійськомовних сертифікатів відбувається як наслідок синтезу предметних, ідентифікаційних та акціональних пропозиційних схем.

Предметний фрейм представлений набором таких пропозицій, як:

• **Квантитативна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є СТІЛЬКИ – кількість»:

ЩОСЬ (*Quantity*) є СТІЛЬКИ (кількість) [Certificate of Origin].

• **Темпоральна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТОДІ – час»:

ЩОСЬ (*Date of inspection*) є ТОДІ (дата інспекції) [Phytosanitary Certificate].

• **Локативна схема** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТАМ»:

ЩОСЬ (*Port of loading*) є ТАМ (порт вантаження/Russia) [Certificate of Quality].

• **Схема способу буття** «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ЯК – спосіб»:

ЩОСЬ (*means of conveyance*) є ЯК (транспортні засоби/by vessel) [Certificate of Quality].

Формування **ідентифікаційного фрейму** відбувається за такими пропозиційними схемами:

• **Схема персоніфікації** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – класифікатор»:

ХТОСЬ (*consignor*) є ХТОСЬ (прізвище, ім'я, адреса вантажовідправника) [Certificate of Quality].

• **Схема специфікації** «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – специфікатор»:

ЩОСЬ (*treatment*) є ЩОСЬ (лікування) [Phytosanitary Certificate].

Схеми *акціонального фрейму* здебільшого структурують інформацію на завершальному етапі створення документа. Представлені вони такими варіантами:

- Схема стану/процесу «ХТОСЬ/ЩОСЬ – агенс діє»:

ХТОСЬ (*I*) – агенс діє (декларує/*declare*) [Certificate of Origin].

- Схема каузативу «ХТОСЬ/ЩОСЬ – каузатор робить ЩОСЬ – фактив»:

ХТОСЬ (*We*) – агенс діє (виконали перевірку якості/*have performed the quality inspection*) [Certificate of Quality].

Аналіз такого виду англійськомовних митних документів, як сертифікати, показав, що для їх формування інформація зорганізується переважно за допомогою предметного та ідентифікаційного фреймів, акціональні пропозиційні схеми використовуються для структурування значно рідше.

Для аранжування інформаційного простору вступних частин **Certificate of Origin, Phytosanitary Certificate, Certificate of Quality, Weight List** типовою стає модифікація предметних та ідентифікаційних пропозиційних схем. Акціональні схеми застосовуються в комбінації з предметними та ідентифікаційними схемами і лише в момент формування завершальних частин. Виняток становлять тексти документів **Weight List**, для створення яких акціональні пропозиційні схеми не використовуються взагалі. Специфіка набору конфігурацій пропозиційних схем у кожному з розглянутих текстів залежить від їхніх композиційних особливостей.

Структурування інформаційної системи мислення в момент формування документа АТА карнет, як і у випадках із сертифікатами, – це процес інтеграції предметного, ідентифікаційного та акціонального фреймів.

Для аранжування інформації вступного блоку документа АТА карнет типовим стає застосування предметних та ідентифікаційних пропозиційних схем. Акціональні схеми застосовуються для моделювання інформаційного простору основних та заключних частин таких документів.

Акціональні пропозиційні схеми для структуризації основної частини цього документа розширюються за рахунок уведення локативів (країн, де застосування цього документу є легітимним):

ЩОСЬ (*This Carnet*) – агенс діє (може бути використаним/*may be used*) – **TAM** (*in the following countries: European Union* – перелік країн Європейського Союзу, де цей документ дійсний; *other countries* – перелік інших країн [ATA Carnet]).

Кількість схем обмежено і на завершальному етапі формуванні інформаційного простору документа АТА карнет. Тут характерною стає структуризація інформації за допомогою конфігурацій предметних пропозиційних схем із додаванням акціональних.

Посесивні та компаративні фрейми для впорядкування інформаційного простору АТА Carnet не застосовуються.

«Скелетною» структурою інформаційної системи для формування текстів комерційних митних документів є мережа, що формується при взаємодії *предметних пропозиційних схем*, зокрема:

- Квантитативна схема «ХТОСЬ/ЩОСЬ є СТІЛЬКИ – кількість»:

ЩОСЬ (*Total amount per position*) є СТІЛЬКИ (загальна сума за позицію).

- Темпоральна схема «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТОДІ – час»:

ЩОСЬ (*Terms of payment*) є ТОДІ (терміни платежу).

- Локативна схема «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ТАМ»:

ЩОСЬ (*Country of export*) є ТАМ (країна експорту).

- Схема способу буття «ХТОСЬ/ЩОСЬ є/існує ЯК – спосіб»:

ЩОСЬ (*Transportation*) є ЯК (транспортні засоби/via), – та

ідентифікаційних пропозиційних схем:

- Схема персоніфікації «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – класифікатор»:

ХТОСЬ (*Exporter*) є ХТОСЬ (ім'я, прізвище експортера).

- Схема специфікації «ХТОСЬ/ЩОСЬ – ідентифікатив є ХТОСЬ/ЩОСЬ – специфікатор»:

ЩОСЬ (*Full description of goods*) є ЩОСЬ (повний опис товару/book, calendar).

Специфіка конфігурацій пропозицій, потрібних для створення та розуміння змісту документів **Invoice** та **Proforma-Invoice**, полягає в домінуванні двох основних фреймів предметного та ідентифікаційного.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Підсумовуючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що структуризація інформаційного простору під час формування масиву англійськомовної митної документації – процес поступовий. Відбувається він у результаті зміни комбінацій предметних, ідентифікаційних, посесивних та акціональних пропозиційних схем, які зорганізуються залежно від композиційних особливостей кожного окремого виду АМ документа.

Застосування посесивних пропозиційних схем виявляється характерним лише для моделювання інформації англійськомовних митних декларацій.

Особливістю використання акціонального фрейму слід вважати пріоритетне застосування акціональних пропозиційних схем в конфігураціях пропозицій основного та завершального сегментів АМ документа. У процесі дослідження зафіксовано можливість пропозицій акціонального фрейму доповнюватися локативами, темпоративами або слотами передумови (умови, поступки).

Представлений набір пропозицій із вставленими специфічними ознаками дає змогу відобразити ту своєрідну мережну структуру фрейму «Транспортування», яка стає необхідною абстрактною базою для перебігу когнітивно-семантичних процесів у момент створення текстів АМ документів.

Перспективу майбутніх наукових пошуків вбачаємо в подальшому дослідженні текстів комплексу англійськомовної митної документації в діахронічному розрізі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии. – Тамбов : Изд-во Тамбов. ун-та, 2000. – 123 с.
3. Жаботинская С. А. Принципы построения концептуальной сети / С. А. Жаботинская // *Złoto z perspektywy językoznawcy i tłumacza*. – Gdansk, 2005. – P. 53–62.
4. Жаботинская С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С. А. Жаботинская // *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького* / [під ред. Г. Альтмана, І. Задорожної, Ю. Мацкуляк]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – С. 357–368.
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
6. Минский М. Структура для представления знаний / Марвин Минский // *Психология машинного зрения*. – М. : Мир, 1978. – С. 249–338.
7. Fillmore Ch. J. Frame Semantics / Charles J. Fillmore // *Linguistic Society of Korea : Linguistics in the Morning Calm*. – Seoul, 1982. – P. 111–138.
8. Langacker R. W. Cognitive Grammar. A Basic Introduction / R. W. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 562 p.